

Σεργκέι Ιβανόβ, Αψμαχία, 1905

Σκέψεις και παρατηρήσεις στον πόλεμο του Ιράκ

Η παρακολούθηση ενός πολέμου, από το παρατηρητήριο ενός κατοίκου τρίτης χώρας (όπως είναι η Ελλάδα στον πόλεμο ΗΠΑ-Ιράκ), αποτελεί πρόκληση για τη θέση φιλοσοφικών ζητημάτων προσαρμοσμένων απολύτως στον τόπο και το χρόνο.

Θα αριθμούσα, πρώτο, το ζήτημα της ταυτότητας του παρατηρητή. Ο παρατηρητής δύσκολα μένει τρίτος σε μια τέτοια σύρραξη. Ισχυρότατα πεδία συμπάθειας τον έλκουν προς τον έναν ή τον άλλο πόλο της σύγκρουσης. Λίγο μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, πολλοί κάτοικοι του πλανήτη δεν είχαν καμιά δυσκολία να δηλώσουν «είμαστε όλοι αμερικάνοι», χωρίς να έχουν (ούτε να θέλουν να έχουν) αμερικάνικη υπηκοότητα. Τώρα; Γιατί δεν θα 'πρεπε να δηλώσουν «είμαστε όλοι ιρακινοί»;

Χίλιες φορές, παρά η στάση ορισμένων στρατιωτικών αναλυτών των παρ' ημίν καναλιών, οι οποίοι αναφέρονται στα «συμμαχικά» στρατεύματα ως να ήσαν «ημέτερες δυνάμεις».

* * *

Ας είμαστε σαφείς: η «τρίτη», η «ουδέτερη στάση», η στάση των «ίσων αποστάσεων», η οποία λαμβάνει δυο κύριες μορφές, του ανέξοδου «φιλειρηνισμού» και την «ανθρωπιστική», είναι πολύ «λίγη» στη συγκεκριμένη περίπτωση. Βρίθει, δε, μυιών, κατά την ανάλογη φράση του Γιάννη Σκαρίμπα: «από μύγες, όμως, βρίθουν και οι ανακοινώσεις του ΟΗΕ».

Θα κάνω, εδώ, μια παρένθεση για τον πρώην επιθεωρητή του ΟΗΕ, τον Χανς Μπλιξ: αυτόν, ο οποίος, μετά την έκρηξη του πολέμου, δίνει αφειδώς συνεντεύξεις, ότι τελικά το Ιράκ δεν είχε τα απαγορευμένα όπλα, για τα οποία το κατηγορήσαν και εξαιτίας των οποίων, εννοείται, έγινε ο πόλεμος. Θυμάμαι ότι παρακολούθησα με ενδιαφέρον τις ανακοινώσεις του στο Συμβούλιο Ασφαλείας, πριν την έκρηξη του πολέμου. Ήταν τόσο σαφής και κατηγορηματικός ότι το Ιράκ ήταν στην ουσία άοπλο; Όχι! Κρατούσε «ίσες αποστάσεις»: δεν βρήκαν μεν ακόμη απαγορευμένα όπλα, αλλά «δεν συνεργάζεται» και το ιρακινό καθεστώς. Το δε μέγιστο κατόρθωμα των διαβόητων εκείνων επιθεωρήσεων, ο εξαναγκασμός, με την απειλή του πολέμου, μιας χώρας να καταστρέψει τμήμα του εξοπλισμού της (τους πυραύλους ΑΛ ΣΑΜΟΥΝΤ), ώστε, και εν όψει της προαποφασισμένης αμερικανικής επίθεσης, να βρεθεί με λιγότερα όπλα για την άμυνά της, επαληθεύει μάλλον τις κατηγορίες των ιρακινών ότι οι συγκεκριμένοι επιθεωρητές λειτούργησαν μάλλον ως κατάσκοποι των

δυνάμεων που είχαν ήδη προετοιμάσει την επίθεσή τους, παρά ως τρίτοι κριτές των κατηγοριών που απευθύνονταν κατά της χώρας τους.

Σε κάθε περίπτωση, όσον αφορά την «κατηγορία» ότι το Ιράκ έχει απαγορευμένα όπλα, είναι βέβαιο ότι η Δύση παρέβη τις βασικές «δυτικές» αρχές της, δηλαδή ότι είναι ο κατηγορούμενος που έχει το βάρος να αποδείξει την κατηγορία και όχι ο κατηγορούμενος που πρέπει να αποδείξει την αθωότητά του.

Ο κατηγορούμενος, με βάση τη θεμελιώδη αρχή που διακηρύχτηκε με τη Γαλλική Επανάσταση, το «τεκμήριο αθωότητας», το οποίο έκτοτε αποτέλεσε θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα για πολλά Συντάγματα (δυστυχώς, όχι τα πρόσφατα ελληνικά, με αποτέλεσμα, παρά το ότι το παραπάνω δικαίωμα εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη μέσω της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι περισσότεροι εγχώριοι δικαστές και εισαγγελείς να το αγνοούν θεωρητικά και να το παραβιάζουν συστηματικά), τεκμαίρεται αθώος και δεν έχει καμία υποχρέωση να αποδείξει την αθωότητά του. Το Ιράκ, αντιθέτως, υποχρεώθηκε να αποδείξει ότι δεν έχει όπλα μαζικής καταστροφής, του επιβλήθηκε, δε, ως ποινή, ένας πόλεμος, πριν να τελειώσει καν η διαδικασία της απόδειξης.

Στη διαδικασία αυτή, ο Χανς Μπλιξ, με τις επανειλημμένες εκθέσεις του, προσπάθησε να τηρήσει «ουδέτερη στάση», ανακοίνωνε εκθέσεις ήξεις αφήξεις, και η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ του αποτυχία δεν περιορίζεται στο ότι τελικώς ξεκίνησε ο πόλεμος (κάτι που, πιθανώς, δεν θα μπορούσε να αποτρέψει), αλλά και στο ότι εξέθεσε και το ρόλο του ΟΗΕ, και έδωσε το παράδειγμα μιας προσωπικότητας «λίγης», για τις περιστάσεις στις οποίες βρέθηκε και για το ρόλο που εκλήθη να παίξει. Η εξισορροπητική στάση ενέχει, μεταξύ άλλων, και τέτοιους κινδύνους.

* * *

Το ζήτημα της ταυτότητας του παρατηρητή μιας σύγκρουσης είναι, συνεπώς, το πρώτο σημαντικό φιλοσοφικό ζήτημα που τίθεται εν όψει του αμερικανο-ιρακινού πολέμου.

Αποκλειομένης της τρίτης στάσης, τα περισσότερα υποκείμενα (φυσικά ή νομικά πρόσωπα) τηρούν έναντι του πολέμου τη στάση των πορνών: παρακολουθούν, έτοιμες, όταν καταπέσει ο κουρνιαχτός, να πάνε με το νικητή.

Ποιος θα είναι, όμως, ο νικητής;

Εδώ παρεμβάλλεται ένα άλλο σημαντικό φιλοσοφικό ζήτημα: το ζήτημα της πραγματικότητας που κρύβεται πίσω από το φαινόμενο.

Δυο ορισμοί, εν προκειμένω:

Ως πραγματικότητα, εδώ, ευχαρίστως θα όριζα όχι μόνον παρελθόντα ή παρόντα γεγονότα, αλλά και μέλλοντα. Δηλαδή τον παρατηρητή ενδιαφέρει όχι μόνον πού βρίσκονται αυτή τη στιγμή τα στρατεύματα των αμερικανών, πόσες είναι οι απώλειες σε μάχιμους, σε αμάχους, αν ζει, πέθανε, ή κάτι ενδιάμεσο ο Σαντάμ Χουσεΐν, ή αν έπαιξε με τα σκυλάκια του στον κήπο του Λευκού Οίκου ο Τζορτζ Μπους κ.λπ., ή και εσωτερικά γεγονότα, όπως ποιες οι πραγματικές προθέσεις του Μπους, ή αν είχαν προβλέψει οι οργανωτές των στρατιωτικών επιχειρήσεων την εξέλιξή τους ή όχι, αλλά και μελλοντικά, και ιδίως ποιος θα νικήσει. Το σημαντικότερο μέρος της πραγματικότητας βρίσκεται στο μέλλον.

Στο μέρος αυτό, δε, της πραγματικότητας –ή μάλλον στην όλη πραγματικότητα: παρελθούσα, παρούσα ή μελλοντική– πλησιάζουμε μέσα από το φαινόμενο.

Για τη δεύτερη παρατήρηση, θα μου επιτρέψει ο αναγνώστης να γίνω εδώ κάπως κα-
ντιανός. Να διακρίνω το *a priori* στοιχείο από το *a posteriori* στην προσέγγιση ενός «πράγ-
ματος καθεαυτού».

Ας ξεκινήσω από το *a posteriori*, το φαινόμενο που μας δίνει η εμπειρία. Σε τι συνίστα-
ται το φαινόμενο του πολέμου;

* * *

Θα ξεκινούσαμε από την «αλήθεια της εικόνας», αλλά εδώ ο τρίτος θα πρέπει να είναι επιφυλακτικός: πόσες από τις εικόνες που μεταδίδονται προέρχονται πράγματι από τον παρόντα πόλεμο, πόσες από άλλον, πόσες είναι μονταρισμένες ή σκηνοθετημένες; Οι ιρα-
κινοί κατήγγειλαν τις πρώτες εικόνες που μετέδωσαν οι αμερικάνοι, από στρατιώτες που παραδίδονταν στα αμερικανικά στρατεύματα, ότι προέρχονταν από τον προηγούμενο Πό-
λεμο του Κόλπου. Κάτι άλλες εικόνες, από ιρακινούς που δήθεν παραδίδονταν στους αμε-
ρικανούς, λέγοντας «γιατί να πολεμήσουμε αυτούς που έρχονται να μας ελευθερώσουν;»,
βοούν ότι είναι σκηνοθετημένες. Από την άλλη μεριά, ενδιαφέρον έχει το ζήτημα αν, σε κά-
θε εμφάνιση του Χουσεΐν στην τηλεόραση, διαρκούντος του πολέμου, πρόκειται για βίντεο
πρόσφατο ή παλιό, για τον ίδιο τον αρχηγό του Ιράκ ή για κάποιον σωσία του.

Η αλήθεια της εικόνας είναι αναμφισβήτητη, βέβαια, όταν μεταδίδονται εικόνες από το
βομβαρδισμό στην αγορά της Βαγδάτης: μικρά παιδιά νεκρά ή ακρωτηριασμένα, γυναίκες,
μάνες, αδελφές, αδελφοί, πατεράδες, γιοι, να κλαίνε. Αυτά και πρόσφατα είναι και δεν εί-
ναι σκηνοθετημένα. Θα προσέξει, όμως, ο αναγνώστης ότι εδώ εξυπηρετούνται, με διαφο-
ρετικό τρόπο, και οι δυο πλευρές. Οι μεν ιρακινοί, με τις εικόνες αυτές, καταγγέλλουν τη
θηριωδία των αμερικανών. Οι δε αμερικανοί, επιχειρούν, με τις ίδιες εικόνες, να τρομο-
κρατήσουν τους ιρακινούς, στο πλαίσιο του δόγματος «σοκ και δέος»: βομβάρδισαν την
αγορά της Βαγδάτης επίτηδες, προκειμένου να δώσουν το «μήνυμα» στους ιρακινούς: εσείς
οι άμαχοι δεν είστε ασφαλείς, ελάτε μαζί μας (βοηθήστε μας) να γλιτώσετε. Όσες περισσό-
τερες εικόνες βομβαρδισμένων αμάχων, τόσο περισσότερες οι πιθανότητες (με το μυαλό
τους) να «εξεγερθούν» οι ιρακινοί «κατά του Σαντάμ».

Αν η εικόνα είναι κατ' αυτό τον τρόπο ύποπτη, κατά μείζονα λόγο η πληροφορία, όπου
είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανένας αν είναι «πληροφορία» ή «προπαγάνδα», δηλαδή κα-
τασκευασμένη και *a priori* ψευδής πληροφορία, η οποία σκοπεύει σε βραχυπρόθεσμους στό-
χους, όπως να κρατήσει ψηλά το ηθικό των ημετέρων, καταρρακώνοντας το ηθικό των
αντιπάλων.

Και στον τομέα των πληροφοριών, όπως και στον τομέα των εικόνων, ο πόλεμος αυτός
διαφέρει από τον προηγούμενο «Πόλεμο του Κόλπου», ο οποίος διακρινόταν για το από-
λυτα ελεγχόμενο των εικόνων και των πληροφοριών, για το εν μέσω πλήρους πλουραλι-
σμού της πληροφορίας ασφυκτικό πληροφοριακό μονοπώλιο του CNN.

Εδώ, και με την άδεια (ή την ανοχή) και των δύο πλευρών, έχουμε δημοσιογράφους και
εικονολήπτες διαφόρων εθνικοτήτων και από πολλά ΜΜΕ, όλων των ειδών, να καταγρά-

φουν διάφορες πλευρές του πολέμου, ένα σημαντικό μέρος της αλήθειας του, στο οποίο κάποιος θα μπορούσε να προσεγγίσει ένα ακόμη μεγαλύτερο μέρος.

Αλλά μέσα από ποιες διαδικασίες ΕΠΙΛΕΓΕΤΑΙ η εικόνα, επιλέγεται η πληροφορία που συνιστά το κατά τα παραπάνω φαινόμενο του πολέμου;

Θα αναφερθώ σε δύο ζητήματα που προέκυψαν.

Το πρώτο: στην Αμερική, μεταδίδονται, με γενική συναίνεση των ΜΜΕ, επιλεγμένες πληροφορίες που στηρίζουν αποκλειστικά τις αμερικανικές θέσεις. Αντί για κομμένα μέλη και πληγωμένα παιδιά ιρακινών, βιογραφικά και εγκώμια στρατιωτών που «έπεσαν για την πατρίδα». Τι γύρευαν στο Ιράκ, κανένας δεν φαίνεται να ρωτάει εκεί. Αποτέλεσμα: ο πόλεμος βρίσκει μεγάλη απτήχηση στην κοινή γνώμη και αυτό τεκμηριώνεται με τις σχετικές (απαραίτητες) δημοσκοπήσεις.

Το δεύτερο: δημοσιογράφος, βραβευμένος με Πούλιτζερ, ο Πίτερ Αρνέτ, έκανε το σφάλμα να πει ελεύθερα τη γνώμη του για τον πόλεμο, και μάλιστα με εκτίμηση ή μια πρόβλεψη, δηλαδή μια ΚΡΙΣΗ, που ήταν υπέρ των ιρακινών, που μεταδόθηκε, μάλιστα, από την ιρακινή τηλεόραση. Αμέσως απολύθηκε.

Και το ότι απολύθηκε, ουδέναν εκπλήσσει. Με εξέπληξε δυσάρεστα, όμως, το ότι ο ίδιος, αμέσως μετά την απόλυσή του, παραδέχτηκε ότι «έκανε λάθος» και «ζήτησε συγγνώμη» για το σφάλμα του.

Ίσα ίσα, θα έπρεπε να εμμένει στην άποψή του ή στο γεγονός ότι όσα είπε αποτελούν, ή ότι ΑΠΟΤΕΛΟΥΣΑΝ άποψή του, και ότι, ακόμα κι αν, μετά, η γνώμη του άλλαξε, αναλαμβάνει την ευθύνη της. Πώς εξευτελίζει ο δημοσιογράφος έτσι την ελευθερία της έκφρασης;

Ας κρατήσουμε το γεγονός ότι, στο δυτικό κόσμο, ορισμένοι φοβούνται την απόλυση περισσότερο από τις βόμβες και ότι αυτό βαρύνει καταλυτικά στην ελευθερία της έκφρασης, πρώτον, και στην ακρίβεια των πληροφοριών, πολλώ μάλλον στην ειλικρίνεια των γνώμων, δεύτερον. Του συγκεκριμένου δημοσιογράφου, πάντως, πρέπει να του ζητήσουν να επιστρέψει το Πούλιτζερ, γιατί εφάνη ανάξιος.

* * *

Στο πλαίσιο των παραπάνω παρατηρήσεων, που αφορούν το a posteriori πλαίσιο του φαινομένου πολέμου του ΙΡΑΚ, θα ενέτασσα την εξέταση του a priori πλαισίου, δηλαδή της προϋπόθεσης ότι «θα νικήσουν οι αμερικάνοι».

Η δεύτερη παρατήρηση που προαναγγείλαμε παραπάνω είναι ακριβώς ότι το ποιος θα νικήσει, από απλή πιθανολόγηση, μετατρέπεται σε αξίωμα του πολέμου, σε a priori στοιχείο που καθορίζει την οπτική και, εν πολλοίς, και το φαινόμενο, το a posteriori στοιχείο του όλου πολέμου.

Ο αναγνώστης του Τύπου, στα ζητήματα αυτά, διαβάσει, εν μέσω των εμβριθεστάτων αναλύσεων ή και των διαμαρτυριών για τον πόλεμο, και την («ως εκ περισσοῦ») διαβεβαίωση ότι δεν γεννάται, βέβαια, ζήτημα για το ποιος θα είναι ο νικητής.

Δεν θέλω να λάβω, εδώ, θέση, για το αν θα νικήσει ο ένας ή ο άλλος. Αναγνωρίζω, μάλιστα, ότι οι συντριπτικές πιθανότητες για την έκβαση της υπόθεσης αυτής είναι υπέρ των

αμερικανών και των συνοδοιπόρων τους στον πόλεμο (μεταξύ των οποίων, άκουσα, όχι μόνον οι εγγλέζοι, αλλά και ευάριθμοι αλβανοί!).

Δεν με ενδιαφέρει αν οι αμερικανοί έχουν πιθανότητες «99%» ή «999 τοις χιλίοις» ή «εννιακόσιες ενενήντα εννιά χιλιάδες εννιακόσιες ενενήντα εννιά στο εκατομμύριο» να νικήσουν.

Με ενδιαφέρει να αφήσω μια γωνιά της σκέψης, ένα χώρο, για να νικήσουν και οι άλλοι ή, απλούστερα, να μη νικήσουν οι αμερικάνοι.

Ένα χώρο που άνετα θα μπορούσε να παραμείνει και μετά την έκβαση του πολέμου, ακόμα και μετά την (πάντοτε πιθανή) νίκη των αμερικάνων: το χώρο «να μην είχαν νικήσει οι αμερικάνοι».

Με ενδιαφέρει το φιλοσοφικό λάθος της μετατροπής της πιθανότητας σε βεβαιότητα, δηλαδή των (κακήν κακώς) συναγωγών μιας ατελούς γνώσης του παρόντος, σε ενατένιση της αυριανής πραγματικότητας.

Με ενδιαφέρει η μετάβαση από το γένος της εμπειρικής (κακήν κακώς) παρατήρησης, σε εκείνο της αξιωματικής προϋπόθεσης του πολέμου, δηλαδή της a priori θέσεως της εικαζομένης (ασχέτως πιθανότητας) έκβασής του, ως αρχής, από την οποία απορρέουν, όπως καλώς αντιλαμβάνεστε: η επιλογή των εικόνων και των πληροφοριών και η αξιολόγησή τους, δηλαδή όλο το φαινόμενο.

Δηλαδή, ο φαύλος κύκλος: αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα με βάση μια υπόθεση για την έκβαση της επιχείρησης που εικάζουμε και εικάζουμε την έκβαση της επιχείρησης με βάση την πραγματικότητα που αντιλαμβανόμαστε.

Μια τέτοια σκέψη που εμπλέκεται σε τέτοιο φαύλο κύκλο, βεβαίως, δεν είναι απλώς ανελεύθερη. Είναι λάθος.

Και, όπως όλο και περισσότεροι υποψιάζονται ότι αυτό το λάθος κάνανε οι αμερικάνοι, και όχι μόνον ο Μπους, σεσημασμένος ολιγόνους, αλλά και τα στελέχη του, περί της ευφυΐας των οποίων έχουν ήδη αρχίσει να μεταδίδονται από τα ΜΜΕ πολύ χαριτωμένα ανέκδοτα.

* * *

Ήδη η παραπάνω βεβαιότητα περί του ποιος θα είναι ο νικητής του πολέμου κλονίζεται, καθώς άρχισαν να την αμφισβητούν και ορισμένοι δημοσιογράφοι και ορισμένες προσωπικότητες των αράβων, αλλά και, υποδόρια, άρχισαν να τρυπώνουν αμφιβολίες στο μυαλό και των πιο απροβλημάτιστων. Ήδη, αντί για τη μονιστική οπτική «οι αμερικάνοι θα νικήσουν», ή τη δυϊστική οπτική, «νίκη ή ήττα του ενός ή του άλλου», προτείνεται ένας ολόκληρος πλούτος ενδιάμεσων ερωτημάτων, πτυχών και ζητημάτων: αν η «νίκη» θα είναι στρατιωτική, πολιτική, ηθική, οικονομική, στις καρδιές των αράβων, αν ως «νίκη» εννοούμε τη νίκη σύμφωνα με το ανακοινωθέν πρόγραμμα επιχειρήσεων και εν γένει την πραγματοποίηση των πραγματοποιηθεισών προβλέψεων, τη νίκη ασχέτως απωλειών, τι «κόστος» θα έχει η νίκη αυτή, μεγάλο ή μικρό, αν θα αντισταθμίζεται από τα «κέρδη» αυτής της «δουλειάς» και αν, στην περίπτωση που θα καταληφθεί η Βαγδάτη, η μέρα της κατάληψής της θα σημάνει το τέλος του πολέμου ή, μάλλον, την αρχή του.

Τέτοια ερωτήματα, όπως φαίνεται, δεν πέρασαν από το μυαλό των στελεχών που οργάνωσαν την τυχοδιωκτική επιχείρηση κατά του Ιράκ και που με εκπλήσσουν αφέλεια εξώθησαν σ' αυτήν την ανθρωπότητα ολόκληρη.

Φαίνεται ότι η δική τους οπτική καθορίστηκε στο πλαίσιο μιας «ποντικόμορφης» (ως διαμορφωμένης στα εργαστήρια της μπηχεβιοριστικής ψυχολογίας, με πειράματα κυρίως πάνω σε ποντίκια) ανθρωποθεωρίας, κατά την οποία, μια τελική «επιτυχία» των πολεμικών επιχειρήσεων θα σημαίνει και τη συμπαράταξη όλων των λαών όχι μόνο στο πλευρό τους, αλλά και την προσχώρηση στη γνώμη τους, μ' ένα «ο νικητής δεδικαιώται».

Στο πλαίσιο αυτό, θα προσθέσουμε ότι, μπροστά στην ηρωική αντίσταση των Ιρακινών, ο «αέρας» με τον οποίο μπήκαν οι αμερικάνοι στο Ιράκ τους έχει ήδη κοπεί. Οι αμερικάνοι μπήκαν στο Ιράκ για να αποδείξουν ότι είναι απόλυτα κυρίαρχοι του παιχνιδιού. Μπήκαν στο Ιράκ προεξοφλώντας τη βεβαιότητά τους για τη νίκη. Όποιος είναι βέβαιος για τη νίκη, τολμά. Όχι ο τολμών νικά: ο νικών τολμά. Αυτό έχει κοπεί. Με τέτοια αντίσταση, με τέτοιες δυσκολίες, με τέτοια διακινδύνευση, με τέτοιο κόστος –στο οποίο θα πρέπει να προστεθεί και το κόστος μιας ενδεχόμενης μεταγενέστερης κατοχής– δεν υπάρχει καμία βεβαιότητα ότι, εάν στη συνέχεια οι ΗΠΑ επιλέξουν να επιτεθούν σε τρίτη αραβική χώρα (αν θα είναι το Ιράν ή η Συρία ή κάποια άλλη), θα «τολήσουνε μιαν άλλη νίκη» τους.

Κι ακόμα: η νέα παγκόσμια ισορροπία, ακόμη και μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ακόμη και μετά το Αφγανιστάν, στηριζόταν εν πολλοίς στην εγγυητική θέση των ιδίων των αμερικανών, ως κυρίαρχων εν πολλοίς του ΟΗΕ, του ΝΑΤΟ, της παγκόσμιας οικονομίας και της παγκόσμιας μαζικής κουλτούρας. Σε μια αντιπαράθεση, εξάλλου, μεταξύ του αμερικανικού φιλελευθερισμού και του ισλαμικού φονταμενταλισμού, δεν θα είχαμε καμία δυσκολία να ταυτιστούμε με τον πρώτο, παραβλέποντας τα προβληματικά του σημεία. Με την προκλητική εκστρατεία τους στο Ιράκ, βιαστήκανε να εξαργυρώσουνε αυτή τη θέση τους, και όχι μόνο την εγκαταλείψανε, αλλά και αμαυρώσανε την ίδια τους την εικόνα. Μια αραβική συσπείρωση εναντίον τους, ενόσω οι ίδιοι θα έχουν εγκαταλείψει διά παντός κάθε αξιοπιστία τους κάπου στις ερήμους του Ιράκ, θα είναι ένα πρόβλημα που θα έχουν κληροδοτήσει στον κόσμο, μέσα από τις παρούσες επιλογές τους.

Αν μπορούμε να πούμε κάτι με σιγουριά, είναι ότι ολόκληρη η κοσμοεικόνα, με βάση την οποία αποφάσισαν την ιρακινή επιχείρησή τους, ήδη έχει ξεπεραστεί αποφασιστικά από την Ιστορία. Μάλιστα, για το ξεπέρασμά της η Ιστορία δεν χρειάστηκε παραπάνω από τρεις-τέσσερις μέρες.

* * *

Όμως, η απριωρική θέση της οπτικής όλου του πολέμου από τη σκοπιά ενός αυριανού νικητή, άσχετο ποιος θα είναι αυτός, έχει ορισμένες δομικές επιπτώσεις στον όλο τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα, που αξίζει, εδώ, να επισημανθούν.

Το πρώτο: πρόκειται, είπαμε, για φαύλο κύκλο. Από ορισμένες απόψεις, όμως, πρόκειται για κύκλο Καρνό (Carnot), τον κύκλο στον οποίο στηρίζεται η λειτουργία των μηχανών. Η απριωρική θέση αναδεικνύεται σε υπόθεση, η οποία τείνει να επαληθεύεται. Η «πίστη στη νίκη» δεν έχει παρά αυτό το νόημα. Μεταξύ δυο αντιμαχόμενων μερών, που «πι-

στεύουν στη νίκη» και τα δύο, βέβαια, το ένα θα βρεθεί με μια υπόθεση που θα έχει αληθεύσει, το άλλο με μια που θα έχει διαψευστεί. Όμως, με την οιονεί μαγεία της υπόθεσης που τείνει οιονεί αφ' εαυτής να επαληθευθεί, ασχολείται όλο και περισσότερο η δυτική κουλτούρα (σε μερικές περιπτώσεις κάτω από την κατασκευή της «θετικής σχέσης»).

Το δεύτερο: το ουσιαστικό στήριγμα των επιτιθεμένων είναι η δύναμη της ωμής, της καθαυτής πραγματικότητας, να πείθει τους ανθρώπους με τα δικά της επιχειρήματα. Άλλως, της τάσης των ανθρώπων να «φιλοσοφούν» και φιλοσοφώντας να συμφιλιώνονται με τα πιο άδικα, σκληρά και παράλογα γεγονότα. Να αναπτύσσουν δυναμική προσέγγισης με αυτά και να μαθαίνουν «όχι να γιατρεύονται, αλλά να ζουν με την αρρώστια τους». Αντί να αναλίσκονται στο λόγο, ο επιτιθέμενος δημιουργεί την πραγματικότητα, προς την οποία όλοι οι υπόλοιποι αναλαμβάνουν να συμφιλιωθούν από μόνοι τους. Κάνει αυτός τη «βρώμικη δουλειά» και αναλαμβάνουν οι λοιποί να κάνουν τα υπόλοιπα.

Αυτά τα δύο είναι, πιστεύω, τα νοητικά θεμέλια των επιτιθεμένων και της επίθεσής τους. Το να τα δεχτεί ο τρίτος –πιστεύω, και ο αναγνώστης– σημαίνει ότι θα δεχτεί ότι, στη δική του στάση, και στη δική του ταύτιση, τον αποχρώντα λόγο τον έχει άλλος, δηλαδή ότι έχει ετερονομηθεί. Ο φιλοσοφικός του λόγος, συνεπώς, πρέπει να αναζητήσει ένα θεμέλιο της αυτονομής του. Κι εκεί να στηρίξει γνώμες, στάσεις και ό,τι άλλο θα μετρούσε η Κοινωνιολογία ή, απλούστερα, μια δημοσκόπηση...

* * *

Συμπέρασμα: η ταύτιση με κάποιο μέρος της σύγκρουσης ή με τη στάση του τρίτου (σε πολλές περιπτώσεις: με τη στάση της πόρνης) ξεπερνάει σαφώς και κατά πολύ τη διάσταση ενός φαινομένου «συμπαθείας» (εκ του συμπάσχω) με τον έναν ή με τον άλλο και αναδεικνύεται σε ζήτημα πνευματικής ελευθερίας του υποκειμένου (στο οποίο, φιλοσοφική ελευθερία, παραπάνω, ή από νομική διαστροφή, εντάξαμε και τα νομικά πρόσωπα).

Στην άσκηση της πνευματικής ελευθερίας αυτής ενυπάρχει μια διάσταση πρακτική (πρόσληψη - επιλογή - επεξεργασία των όψεων του φαινομένου), μια στάση ηθική (άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης, θάρρος της γνώμης, ανάληψη ευθύνης της πνευματικής στάσης) και μια στάση λογική (να μη ζεύεις την πνευματική άμαξα πριν από τα πνευματικά βόδια).

Με αυτή την «προπαίδεια», η ταυτότητα του παρατηρητή καθορίζεται με βάση ένα φιλοσοφικό κριτήριο και, εν προκειμένω, έχω στο νου μου το σωκρατικό κριτήριο που αναπτύσσεται στον πλατωνικό *Γοργία* (469b): «Εγώ δεν θα 'θελα τίποτα απ' τα δύο. Αν, όμως, ήταν υποχρεωτικό να διαλέξω ανάμεσα στο να αδικώ ή να αδικούμαι, θα διάλεγα να αδικούμαι μάλλον, παρά να αδικώ».

Και θα προχωρούσα, μάλιστα, και στην περαιτέρω σωκρατική παρατήρηση ότι, εάν το να αδικείς είναι κακό, είναι, μολαταύτα, δεύτερο κακό, καθώς «το να μην τιμωρείται αυτός που αδίκησε, είναι από τη φύση του το μεγαλύτερο και πρώτο απ' όλα τα κακά» (ό.π., 479d).

Ποιο είναι το θεμέλιο του εν προκειμένω αδικού;

Θα ξεκινούσα (και λόγω οικειότητας) από το νομικό άδικο. Ότι ο πόλεμος αυτός γίνεται παρά το Διεθνές Δίκαιο κ.λπ.

Όμως, τι δίκαιο είναι αυτό χωρίς κυρώσεις; Το Δίκαιο (πλην του Δημοσίου Διεθνούς!)

είναι δίκαιο επειδή είναι εξαναγκαστικό, και είναι εξαναγκαστικό, επειδή έχει κυρώσεις. Εδώ, συνεπώς, δεν έχουμε να κάνουμε με καθαυτό δίκαιο. Οι αμερικανοί μάλλον αντιλαμβάνονται τον πόλεμό τους αυτό –ούτως ειπείν: τη δι’ αυτού κατάλυση του Διεθνούς Δικαίου– ως το «δίκαιο του ισχυροτέρου» ή ως «την επανάσταση που δημιουργεί δίκαιο». Δεν είναι, όμως, έτσι τα πράγματα. Ούτε ο ισχυρότερος –εάν αποδειχθούν τελικά ισχυρότεροι– έχει πάντα δίκιο, και η επανάσταση απαιτεί ηθικό ανάστημα, ενώ εδώ πρόκειται για ηθικούς νάνους.

Συνεπώς, η νομική άποψη του δικαίου και του αδικίου δεν αρκεί. Δεν καλύπτει κανέναν. Θα αναγκαστούμε να αναδράμουμε στην παλιά καλή άποψη της ηθικής (προσπερνώντας, προς στιγμήν, το ότι τα κράτη και οι λαοί δεν αποτελούν καθαυτό υποκείμενα της ηθικής), και να μιλήσουμε για δίκαιο πόλεμο και για άδικο πόλεμο, με βάση ηθικές κατηγορίες.

Βέβαια, ουδείς υποχρεούται να αναζητήσει δικαιολογίες για τον πόλεμο του Ιράκ, προκειμένου να δικαιολογήσει ηθικά τους επιτιθέμενους, πέραν των δικαιολογιών που οι ίδιοι προβάλλουν. Δηλαδή την καραμέλα του «αφοπλισμού» του Σαντάμ (που αποδείχτηκε κούφιο κι άπιαστο ως επιχείρημα), τη δικαιολογία της αποκατάστασης της δημοκρατίας στη Μεσοποταμία –στον τόπο της γέννησης τόσων και τόσων... αυτοκρατοριών (!)– μια δικαιολογία που αποδοκιμάστηκε και απορρίφτηκε χωρίς πολλές κουβέντες ακόμα και από τους πιο ακραιφνείς αντιπολιτευόμενους του Ιράκ. Πέραν των παραπάνω, «κεκραγμένων» δικαιολογιών, δεν έχει υποπέσει καμία στην αντίληψή μου.

Τέτοιο κακό, όμως, με τέτοιες δικαιολογίες, είναι φανερά άδικο. Ορθώς οι ιρακινοί αντιμετώπισαν τους αμερικανούς και τους συμμάχους τους σαν εισβολείς και προσβολείς της εθνικής τους περηφάνιας. Το Ιράκ αποδείχθηκε «μη Αφγανιστάν»: το τελευταίο, εξοικειωμένο με τις εισβολές, τους εισβολείς και τους εμφυλίους πολέμους, έδωσε στους αμερικανούς όχι μόνον έδαφος να ξεσπάσουν την οργή τους από την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, να κάνουν επίδειξη δύναμews και να βάλουν πόδι στην περιοχή αυτή του πλανήτη, αλλά και δυνάμεις να το επιτύχουν: οι αμερικανοί δεν είχαν παρά να ρίξουν το βάρος της πολεμικής τους μηχανής με το μέρος των δυνάμεων της αφγανικής αντιπολίτευσης που πολέμησε και «έκανε τη βρώμικη δουλειά» για λογαριασμό τους.

Στο Ιράκ, τα πράγματα λειτούργησαν πιο απλά και πιο αναμενόμενα: σουνίτες και σίιτες ιρακινοί (πλην ορισμένων εθνικών μειονοτήτων, όπως οι Κούρδοι) άφησαν κατά μέρος τις διαφορές τους, αντιμετώπισαν τους εισβολείς όπως πράγματι είναι, και πήραν τα όπλα εναντίον τους, προτιμώντας, κι αυτοί, να αδικούνται μάλλον, παρά να πάνε με το μέρος των αδικώς επιτιθεμένων. Ει δυνατόν, να τιμωρήσουν και τους αδικούντες.

Είμαι περίεργος τι θα κάνουν οι αμερικανοί, αν κάνουν το ίδιο και οι υπόλοιποι άραβες.